

Janez Štebe

KULTURNE KARAKTERISTIKE POSAMEZNIH EVROPSKIH DRŽAV IN ODZIV NA KRIZO COVIDA-19: KOLEKTIVIZEM, ODNOS DO SVOBODE, POLITIČNO ZAUPANJE IN PREPRIČANJA O ZAROTAH

IZVLEČEK

V eksplorativni študiji primerjave Slovenije z drugimi evropskimi državami v obdobju širjenja pandemije covid-19 raziskujemo, kako se podpora in sledenje omejitvenim ukrepom za blaženje poteka epidemije ujemata s kulturnimi karakteristikami držav vzdolž kolektivizma oz. individualizma, togosti v odnosu do svobode, razširjenosti zaupanja v državo ter prepričanj o zarotah. Analiza podatkov iz različnih obstoječih virov na ravni držav, združenih na enem mestu, je pokazala pretežno kolektivistično umeščenost držav z nizkim sledenjem in podporo ukrepom, kar je drugače, kot so prikazovale številne študije na globalni ravni. V istem kolektivističnem okolju se je pokazala tendenca nizkega političnega zaupanja, neodobravanja omejevanja svobode in razširjenosti prepričanj o zarotah, kar razlagamo kot prisotnost posebnega tipa kolektivizma v opazovanih državah Evrope.

KLJUČNE BESEDE: kolektivizem, togost, svoboda, covid-19, upoštevanje ukrepov, cepljenje

The cultural character of European countries and reactions to the COVID-19 crisis: Collectivism, attitudes regarding freedoms, political trust, and conspiracy beliefs

ABSTRACT

In the study, we present findings on Slovenia compared to other European countries. We explore how support for and compliance with preventive measures is related to the national cultural characteristics of Collectivism vs. Individualism, tightness and attitudes regarding freedom, aggregate measures of trust in government, and how common conspiracy beliefs are. The analysis of various data from different existing sources, merged on the country level, shows that countries which are low on following and supporting the preventive measures are grouped among those prevalently collectivist in character. This contrasts with what has been shown in many studies on the global level. We show that the same collectivistic character also nurtures lower levels of political trust and lower levels of support for the limitations on freedom, together with stronger conspiracy theory beliefs, which is consistent with the explanation that a specific type of collectivism exists in certain regions of Europe.

KEY WORDS: *collectivism, tightness, freedom, following preventive COVID-19 measures, vaccination*

1 Uvod

Namen prispevka je pregledati, koliko bi lahko odzive na pandemijo povezali s kulturnimi karakteristikami. Za obravnavo smo določili evropski kontekst: tu je večja gotovost glede kakovosti in primerljivosti podatkov, nekateri podatki so na voljo samo za evropske države, imamo pa tudi bolj neposredne primerjave Slovenije z drugimi državami. Primerjalno družboslovno raziskovanje kot iskanje podobnosti in razlik, če je omejeno na evropske države, sledi pristopu »najbolj podobnih sistemov« (Przeworski in Teune 1970). Zanima nas predvsem, kako je Slovenija glede kulturnih karakteristik podobna drugim državam postsocializma ter kako se to odraža pri podpori ukrepom med pandemijo.

Vprašanje je pomembno, ker lahko na podlagi razumevanja kulturnih značilnosti okolja načrtujemo učinkovitejše ukrepanje ob novih primerih kriz. Situacijo v pandemiji, kjer se pri upoštevanju omejevalnih ukrepov Slovenija ni dobro izkazala, nekateri primerjajo s spopadanjem s podnebno krizo, ki prav tako

zahteva kooperativnost posameznikov. Med pandemijo se je pokazalo, kako je za ustrezno obvladovanje krize potrebno razumevanje situacije, ki se lahko tudi hitro spreminja. Že med prvim in drugim valom so se pokazale razlike pri podpori ukrepom (za Slovenijo glej Smrke in Hafner Fink 2021). Še bolj se je pandemski utrujenost kot grožnja zaradi prezgodnjega ukinjanja ukrepov in z vrnitvijo k normalnemu ter z njo povezana amnezija glede obstoja pandemije pokazala v dolgem izteku pandemskih valov v letu 2022, ko so nekatere države naknadno plačale višjo ceno, kot bi bilo potrebno (Adam in Gorišek 2022).

Značaj kulture določene entitete se prikazuje skozi prevladujoč sklop značilnosti v normah, vrednotah, stališčih, prepričanjih in v ravnanju v skupinskih situacijah, po katerih se entitete ločijo med seboj. Lahko jih opazujemo na ravni posameznih etničnih skupnosti, regij znotraj držav ali držav kot celote, pa tudi na ravni posameznika, pri čemer se določen delež posameznikov v na primer prevladujoči kolektivistični kulturi loči od večine s svojo individualistično usmerjenostjo. Različne raziskave so pri pojasnjevanju dogajanja ob pandemiji obravnavale eno ali več ravni hkrati. Mi se bomo omejili na raven primerjave držav v Evropi, s poudarkom na opazovanju razlik med skupinami držav z različnimi zgodovinsko-kulturnimi ozadji.

Specifično raziskujemo kulturne karakteristike kolektivismu oz. individualizmu, togosti oz. ohlapnosti (*tight – loose*) ter druge posebnosti kulturnih okolij. Veliko dosedanjih študij se je ukvarjalo z vprašanji pomena kulturnih karakteristik za sodelovanje državljanov pri ukrepih, namenjenih omejevanju širjenja virusa. V nadaljevanju bomo prikazali različne raziskave, osredinjene predvsem okrog karakterja kolektivismu kot okolja, ki domnevno prispeva k večjemu zaupanju pa tudi solidarnosti in s tem k pripravljenosti slediti priporočilom med pandemijo. V Sloveniji razlikovanju kultur vzdolž kolektivismu in po drugi strani togosti nista zelo poznani, zato menimo, da s predstavitvijo konceptov, avtorjev in kazalnikov na primeru predstavljene analize širimo zavedanje o pomenu tovrstnih pristopov. Gre za dve izmed v literaturi najpogosteje upoštevanih karakteristik kulture in še zlasti v povezavi s situacijo pandemije covid-19.

Ponujene razlage preventivnega karakterja kolektivismu ob spoprijemanju z izrednimi razmerami podvržemo dodatnemu razmisleku, saj so v nasprotju z opažanji, ki smo jim bili predvsem v Sloveniji in drugih državah vzhodne Evrope priča med pandemijo. Ni bilo velike pripravljenosti za cepljenje, prisotno je bilo množično nezadovoljstvo z ukrepi. Vsem državam v regiji je skupen fenomen dovzetnosti za teorije zarot. Vse to se dogaja v sicer izrazito kolektivističnem okolju. Zanima nas, ali bi bile z opazovanjem dogajanja med pandemijo v Evropi lahko ponujene drugačne razlage vpliva kulture, prilagojene posebnostim v njihovem izražanju v določenih regijah. Ali se tu v pretežno kolektivističnem okolju kažejo

dodatne kulturne karakteristike, kot je sindrom stalno prisotnega nezaupanja v politiko in javno oblast, hkrati z družbeno sprejemljivostjo »izogibanja« (*free rider*) kot motivacije za delovanje v nasprotju prispevanju javnemu dobru, v našem primeru preprečevanja širjenja epidemije. »Izogibanje« (»zastojkarstvo«, »nekooperativnost«, »defektorstvo« (Smrke in Hafner Fink 2021; Rutar 2022), »hvatanje krivina« (Pavlović 2011) kot strategijo, ki lahko poleg nezaupanja (v oblast, strokovnjake, tradicionalne medije) in hkrati s širjenjem teorij zarote pojasni nižje upoštevanje pandemičnih ukrepov, so kot poveden za slovenski primer izpostavili tudi drugi avtorji (Grušovnik 2020; Smrke in Hafner Fink 2022). Pomembnost našega prispevka je v tem, da našete koncepte upoštevamo kot mednarodno primerljive indikatorje karakteristik kulture držav in jih v edinstveni kombinaciji podvržemo sistematičnemu pregledu na makroravni, s čimer se nam odpre dodatna perspektiva v primerjavi z omenjenimi analizami, opravljenimi pretežno opisno ali na mikroravni.

V teoretičnih izhodiščih najprej podamo prikaz osnovnih razlag in pomena kulturnih karakteristik ter njihovega odmeva v slovenskem družboslovju, nato po posameznih sklopih pregledamo aktualno svetovno literaturo in povzamemo glavne ugotovitve iz časa pandemije. Nato razložimo, iz katerih virov smo črpali podatke in jih – raznorodne, kot so bili – združevali na ravni držav v skupno datoteko za namen analize. Rezultate prikazujemo glede povezanosti različnih kulturnih karakteristik med seboj, nato pa tudi glede povezanosti s podporo ter z upoštevanjem priporočil za omejevanje pandemije. Zanima nas, katere skupine držav odstopajo od drugih v svojih ekstremih po obravnavanih dimenzijah. V sklepnem delu zapišemo, katere so omejitve raziskave, in podamo razmislek o potrebi po prilagajanju načinov spopadanja s krizo kulturnim značilnostim okolja.

2 Teoretična izhodišča

V devetdesetih letih sta bila vplivna in prelomna delo Hofsteda (2001) ter šola Triandisa (1994) in sodelavcev, predvsem na področju industrijske organizacije, vrednot in odnosov pri delu, kar pa se je nato upoštevalo tudi na drugih področjih. Hofstedova delitev nacij glede na kulturne značilnosti je izhajala iz IBM-jeve študije vrednot v delovnih organizacijah po državah. Sicer pa izvorna tipologija kulturnih karakteristik izhaja iz zgodnejših etnoloških študij. Hofstede in Triandis sta v svojih pristopih ločevala več dimenzij kulture. Hofstede je kot glavno karakterizacijo držav odkril razlikovanje vzdolž kolektivismu oz. individualizmu, Triandis pa poleg tega še razlikovanje med manjšo ali večjo ohlapnostjo oz. togostjo (*loos – tight*) določenega kulturnega okolja. V našem prispevku smo se v izhodišču osredinili na ti najpogosteje obravnavani dimenziji, ki ju tudi v

kontekstu pojasnjevanja dogajanja med pandemijo štejejo za najpomembnejši. Kulturni karakter na ravni držav obravnavamo kot svojsko določilnico razlikovanja in ugotavljanja povezanosti s pojavi na isti ravni, ločeno od mikroravni vrednot in delovanja posameznikov (Hofstede 2011).

Pri razpravah o pomenu kulturnih značilnosti v slovenski sociološki srenji je bilo prevladujoče sledenje Iglehartovemu pristopu teorij modernizacije in s tem povezanih vrednot kot materialističnih (»preživetvenih«) ali postmaterialističnih (samoizražanja) (Beugelsdijk in Welzel 2018). Sklepali so o prevladujoči podložniški politični kulturi (Kirbiš in Flere 2011). Nekaj je omemb razdelitve kultur po dimenzijah vrednot (Kurdija 2005; Hafner Fink 2012), sledeč Schwartzu (2004). Hofstede je včasih omenjen pri pojasnjevanju razlik v mednarodnih okoljih (npr. Kralj in Svetličič 2017; Velkavrh in Ule 2022). Dimenzijo kulturne togosti avtorji upoštevajo redkeje (izjema npr. Babič in dr. 2018).

Prisotnost bolj individualistične ali kolektivistične kulture se kaže na različnih področjih, med drugim pri dojemanju sebe kot od skupnosti ločenega posameznika ali pa pretežno tesno povezanega s skupnostjo, v kolikšni meri so osebni cilji skladni s skupinskimi ter ali se daje skupnostnim potrebam in potrebam drugih prednost pred lastnimi (Triandis 1994). Gre za usklajenost prepričanj in norm skupine s posameznikovimi prepričanji in ravnanji ter z njimi povezanimi stališči. Kadar so posamezniki sorazmerno neodvisni v svojih stališčih in ravnanjih v odnosu do skupine, ki ji pripadajo (npr. družine, organizacije), ter odprti za zunajskupinske vrednote in stališča pa tudi sorazmerno avtonomni pri njihovem oblikovanju, govorimo o individualistični kulturi. Azijske države, kot sta Japonska in Kitajska, so pretežno kolektivistične. Triandis (1994), na primer, nadalje ločuje horizontalni in vertikalni kolektivism ter situacijsko odvisnost, kdaj kulturne značilnosti sploh pridejo do izraza.

Delitev vzdolž togosti in ohlapnosti, tj. neodvisno od vprašanja kolektivism, pa se nanaša na kulturna okolja, v katerih obstaja veliko pravil obnašanja, strožje upoštevanje norm ter sta prisotna neodobravanje in doslednejše sankcioniranje odstopanj (Gelfand in dr. 2011). Nasprotno je v ohlapnejših kulturah dopuščena veliko večja mera svobode v obnašanju. V togem okolju obstaja večja mera soglasja o veljavnih normah (Triandis 2004).

2.1 Delovanje kolektivistične kulture v situaciji covid-19

Pričakovati je, da se kulturne razlike pokažejo med epidemijo, saj situacija zahteva veliko mero odpovedovanja privzetim navadam. Skrb za druge, sodelovanje in pripravljenost odpovedovanja za dobro skupnosti so značilnosti kolektivism (Dang in Xiao 2022).

Številne študije so na različnih ravneh analize in z uporabo različnih indikatorjev dokazovale obstoj kulturnih razlik v odzivu prebivalstva, posledično pa v učinkovitosti uvedenih ukrepov. V raziskavi v zgodnji fazi epidemije v letu 2020 so potrdili pozitivno povezanost med vrednostmi kolektivismu po državah sveta ter številom okužb in številom smrti zaradi virusa (Maaravi in dr. 2021).

Posebej so zanimive raziskave, ki v daljšem časovnem obdobju in v različnih valovih pandemije potrjujejo vpliv kolektivismu (Im in Chen 2020; Feng in dr. 2022; Wang in dr. 2022). Vpliv kulture je bil opazen ob vzponu pandemije, manj v fazi pojemanja, domnevno zaradi splošne dobre informiranosti o naravi okužb in smiselnosti razlogov za ukrepanje (Huang in dr. 2023). Zanimivo, zadnja študija ni pokazala sistematične povezanosti Hofstedovega individualizma, ampak negativno povezanost vzpona epidemije z znotrajkupinskim (*in-group*) kolektivismom.

Glede vprašanja pretežno kolektivističnega karakterja kulture v vzhodni Evropi se zdi smiselna predpostavka, da bodo znotraj dediščine socializma delovale vrednote redistribucije ter dajanje prednosti normativnim zahtevam in državno spodbujenim intervencijam – tudi na področju odnosa do omejitvenih ukrepov v povezavi s covidom-19 (Huang in dr. 2022). Študija je zanimiva, ker poleg globalne analize na ravni držav testira tudi primer okrajev nekdanje vzhodne in zahodne Nemčije kot okolij, ki se razlikujejo po kolektivističnem karakterju. Začetni rezultati ne pokažejo razlik, te se pojavijo šele po vključenih kontrolnih spremenljivkah. Na koncu študija vendarle sklene z ugotovitvijo, da je skladno z izhodiščno predpostavko individualistični karakter okrajev, ki so spadali v zahodno Nemčijo, zaviralni dejavnik pri sledenju omejitvam.

2.2 Kolektivismu in prepričanja o teorijah zarote

Učinkovanje kolektivismu ima v okoliščinah pandemije različne razlage. Večina prikazuje kolektivismu kot prednost pri spopadanju z epidemijo. V povezavi s prepričanjimi o zarotah pa se logika kolektivismu lahko pokaže tudi kot slabost. Eno izmed presenetljivih dogajanj med epidemijo je bil množičen pojav verjetja v teorije zarote glede cepiv in virusov. Prepričanja o zarotah so bila prisotna že pred epidemijo; povezana so bila z zaupanjem znanosti, ustanovam, virom informiranja itn. Kot problem se je to zaupanje krhalo skozi daljši čas; kot tako opredeljuje stanje, specifično kulturno situacijo v posamezni državi. Čas epidemije pa je teorije zarot v okviru globalne prisotnosti internetnih socialnih omrežij postavil v ospredje – v nekaterih okoljih so dobile epidemične razsežnosti. Pojav je v kontekstu vprašanj kulturnih ozadij zanimiv za našo razpravo zato, ker po pričakovanih prepričanjimi o zarotah vodijo k zmanjševanju upoštevanja zaščitnih ukrepov, zlasti cepljenja, okrog katerega se je zgostila vrsta teorij zarote (Uscinski in dr. 2020; Mulukom 2020; Brzezinski in dr. 2020).

Zanimivo za našo razpravo je ugotavljanje, da so prepričanja o zarotah prisotnejša v kolektivističnih okoljih. Kako je kolektivizem lahko izhodišče za oblikovanje konspiratornih prepričanj, so študije dokazovale že pred nastopom epidemije (Adam-Troian in dr. 2021). Kolektivizem namreč predstavlja tudi nasprotje racionalne in od skupinskega mnenja neodvisne presoje, pomembne za zadržanost ob soočanju s teorijami zarot. Lažje se širijo prepričanja, da imajo drugi (oblast, farmacevtske družbe ...) negativne namene. Prizadevanje za občutek varnosti in to, da imaš stvari pod nadzorom, se povezuje s prevladujočim kolektivističnim kulturnim obrazcem okolja (ibid.).

2.3 Odnos do oblasti kot kulturni sindrom

Ob podobnem razmisleku kot pri vprašanju prepričanj o zarotah smo v raziskavo vključili tudi odnos do oblasti, ki se pogosto omenja v razpravah o mogočih kulturnih ozadjih sledenja ukrepom v obdobju covida-19.

Zaupanje in upoštevanje ukrepov, ki prihajajo kot dekreti, sta v veliki meri odvisna od zaupanja do države in uradnih ustanov. Odmaknjenost oblasti (*power distance*), ena izmed Hofstedovih dimenzij kulture, slabi učinkovitost ukrepov (Huang in dr. 2023). Enako nizko zaupanje v oblast, povezano s sumničenji o njenih namenih (Kaasa in Adriani 2021).

Nizko zaupanje do političnih institucij ima pogosto korenine v »kulturni preteklosti«, kar se je pokazalo pri težavah pri vzpostavljanju sledenja ukrepom v Italiji (Oksanen 2020). Odnos do formalnih oblastnih institucij, zlasti do izvršilne oblasti, ima poleg tega, da je odvisno od ocenjevanja učinkovitosti in odgovornosti pri doseganju rezultatov, tudi globlje kulturno pogojeno ozadje. Spoštovanje avtoritete in vnaprejšnje zaupanje nosilcem oblasti sta še dve v sklopu karakterizacij, značilnih za kolektivistična okolja. Kot sindrom nizkega zaupanja pa je tudi ena izmed značilnosti postsocialističnih okolij, ki se prekriva s političnim cinizmom in slabšalnim odnosom do politike na splošno. Večina okolij v postsocialističnih državah je sicer kolektivističnih, zaradi česar negativen odnos do oblasti, ki je v nasprotju z osnovnim predvidevanjem kulturnih značilnosti teh okolij, lahko štejemo kot samostojno karakterizacijo. To bi bilo skladno z razumevanjem, da je kumulativni vpliv socialnega kapitala v obliki splošnega zaupanja del celovite kulture zaupanja, ki je nekje razširjena ali pa ni. Splošno zaupanje soljudem že samo lahko vodi do večjega upoštevanja zaščitnih ukrepov, saj ima to smisel, ker se verjame, da bodo tudi drugi ravnali enako, in je boljše zagotovilo, da bodo ukrepi učinkoviti (Im in Chen 2020; Syropoulos in Gkinopoulos 2023).

Sicer se pogosto pokaže, da so institucionalno zaupanje, splošno zaupanje in ekonomska razvitost povezani med seboj ter da so države vzhodne Evrope del periferije tudi po slabši ekonomski razvitosti (Boda in Medve - Bálint 2004).

Tako prisotnost povezav med zaupanjem in njegovimi posledicami oslabi vsakič, ko avtorji upoštevajo tudi ekonomsko razvitost. Lahko je slabša ekonomska razvitost samo še en vidik obstoječega sindroma kulture nezaupanja v regiji, namernega zavračanja formalnih priporočil ter obstrukcije vladajočih elit, ki je posebej očitno prišla na dan v obdobju pandemije (Francic 2022).

Kako je zaupanje do oblasti med uvajanjem omejitvenih ukrepov lahko odlično pri njihovem množičnem sprejemanju, pa je tudi jasno. Zaupanje je v kriznih časih pomembno tudi za prepričljivo in hitro obveščanje, ki pomaga zmanjšati anksioznost. Zares se je v raziskavi na individualni ravni pokazala povezava med kolektivistično orientacijo posameznika in zaupanjem do vlade ter prek tega z upoštevanjem ukrepov v več državah, razen v ZDA, domnevno zaradi dvoumnih sporočil zvezne administracije glede upoštevanja strokovnih priporočil imunološke stroke (Travaglino in Moon 2021). Kolektivizem pomeni, da se gojita podporno okolje in socialni kapital v skupnostih, kar pa je tudi spodbudna okoliščina za splošno družbeno in politično zaupanje na nacionalni ravni (ibid.).

2.4 Kulturna togost in odnos do svobode

Lastnosti togosti oz. ohlapnosti kulturnih okolij različnih držav opredeljujejo, koliko so se posamezniki pripravljeni odpovedati osebni svobodi na račun vzpostavljenih zahtev ter kako je s pritiskom skupnosti in oblasti, da se tolerira ali sankcionira nesprejemljivo vedenje, kot sta nenošenje mask v javnosti in neupoštevanje omejitev gibanja.

V povezavi s kulturno togostjo je v kontekstu razmisleka o epidemiji pomembno vprašanje skrbi za skupno dobro. Omejevanje in sledenje ukrepom za preprečevanje širjenja virusa je v izhodišču vprašanje, ali se, tudi če sam nisi zelo ogrožen, npr. mlajši v primerjavi s starostniki, omejiš zato, da zaščitiš tiste, ki so bolj izpostavljeni hujšim oblikam bolezni. Zaustavljanje epidemije kot javno dobro je nemotivirajoče za tiste, ki so nagnjeni k *izogibanju* (*free rider*), saj bodo koristi od omejitev imeli tudi če se ne podvržejo ukrepom (Choy in Yong 2022). Vprašanje *izogibanja* kot sindroma določene kulture, pri čemer sta razširjena splošno nezaupanje skupinam navzven in sledenje udobju pripadnosti lastni skupini (*in-group*), lahko pojasni širšo sliko dogajanja med epidemijo, to je prepričanjem o pretiranosti ukrepov, nezaupanju v oblast in posledično prepričanjem o zarotah in dopustnosti kršenja ukrepov. Ali, kot ugotavlja Vidmar Horvat (2021), »temeljna človekova pravica do pravic je v postmilenijski javnosti postala oblika boja za pravice do lastnih pravic, ki si jih ne glede na skupno dobro odmerja vsak sam«.

Načelno je prvenstvo javnega dobra spet lahko odraz kolektivističnega karakterja okolja, ko v moralni dilemi – med podrejanjem skupnim interesom omejevanja epidemije in zaščite ranljivejših, ali pa svobodi gibanja in selektivnega

upoštevanja ukrepov zaradi lastnega sebičnega interesa – v kolektivističnem okolju zaradi pritiska skupnosti prevlada ravnanje v prid javnemu dobru. Lahko pa stališča, ki poudarjajo prvenstvo individualne svobode, zrastejo tudi v okolju sicer prevladujočega kolektivismu. Razlikovanje kulture vzdolž togosti je po svoji opredeljenosti neodvisno od kolektivismu (Gelfand in dr. 2011). Razširjenost stališč v prid svobode se lahko šteje kot dodatna dimenzija kulture, v smislu dileme med *izogibanjem* in delovanjem za skupno dobro. Bolj ko so zapovedana priporočila za varovanje pred virusom odmaknjena od neposredne navezanosti skozi skupinsko pripadnost, ko se posameznik v veliki množici skrije za anonimnost, bolj se v tako vzpostavljeni coni udobja vzpostavlja dopustnost *izogibanja* (Paakkari in Okan 2020; Naso 2020).

Na podlagi tovrstnih izhodišč so aktualne raziskave dokazovale, da je bilo manjše število okuženih in smrti zaradi covid-19 v državah, v katerih prevladuje kulturna značilnost *togosti* pri sledenju priporočilom avtoritet ter je prisoten socialni pritisk, ki sili in spodbuja izpolnjevanje uveljavljenih norm vedenja brez izjem. *Ohlapnost* (kot nasprotje *togosti*) je bila povezana tudi z drugimi vidiki odnosa do covid-19, manjšim strahom in omalovaževanjem nevarnosti, kar kaže kulturo brezbriznosti: kot da se ne more nič zgoditi (Gelfand in dr. 2021).

Kolektivismu, kultura *togosti* in temu nasprotno vrednotenje svobode, prepričanja o zarotah in nezaupanje v državo so v kontekstu situacije pandemije lahko na dogajanje v pandemiji součinkovale na različne načine. Kot na prvi pogled kulturna *togost* lahko skozi neformalno skupinsko nadzorovanje lažje sobiva s kolektivismu, se ta povezava lahko predrugači ob vplivu množičnih socialnih omrežij, pri čemer se oblikujejo nove skupinske pripadnosti. Enako je sprejemanje teorij zarote v povezavi s covidom-19 lahko tesno povezano z nezaupanjem v »globoko državo«, dojeto kot še eden izmed organizatorjev zarot (Yong in Choy 2021).

3 Merjenje konceptov in metoda

Medsebojno povezanost razsežnosti kulture in povezave z upoštevanjem pandemskih ukrepov med evropskimi državami bomo raziskovali s pregledovalnim (*eksplorativnim*) pristopom. Ne bomo se poglobljali v morebitne vzročne zveze, ampak bomo ostali na ravni bivariatnih povezanosti v obliki koeficientov korelacije. Analitična metoda so dvodimenzionalne grafične predstavitve položaja držav. Posamezne vrste podatkov smo združevali na ravni držav kot enote analize.

V literaturi so uporabili različne indikatorje in konceptualizacije kulture (npr. Uz 2015; Ma in Ye 2023; Carpenter 2000). Pri kolektivismu kot najbolj prvinski pristop večina uporablja izvorno Hofstedovo točkovanje položaja držav (Wang in dr. 2022; Dam in dr. 2023; Kaasa in Andriani 2022). Za tukajšnji prikaz smo

uporabili javno dostopne podatke s spletne strani projekta (Hofstede 2015) iz najaktualnejše študije (Hofstede 2011). Podatke smo predhodno pripravili za združevanje z drugimi na podlagi enotnega identifikatorja države.

Najaktualnejši dostopni podatki za razlikovanje držav vzdolž togosti izhajajo iz študije, ki je zajela 57 držav med aprilom 2019 in januarjem 2020 (Eriksson in dr. 2021). Podatki so zbrani na podlagi vprašalnika, ki meri običaje doslednega sledenja družbenim normam s trditvami, kot je: »Ljudem v tej državi je v večini situacij dopuščena velika mera svobode pri odločanju o svojem obnašanju« (Gelfand 2011). Zanima nas zlasti položaj Slovenije v primerjavi z drugimi državami, pa tega podatka študija ni zajela. Da bi premostili to težavo, smo za približek ocenili togosti kar za vse države namesto zgornjega vzeli pomensko soroden indikator iz evropske raziskave z naslovom »European Parliament covid-19 Survey – Round 3« (European Parliament 2021). In sicer pozitivno stališče o upravičenosti omejevanja svobode, ki ga razumemo tudi kot nasprotje razširjenosti *izogibanja*: »Boj proti pandemiji koronavirusa popolnoma upravičuje sedanje omejitve mojih osebnih svoboščin.« Podatke ankete smo prenesli iz podatkovnega arhiva GESIS in vrednosti relativnih deležev podpore upravičenosti pripisali posameznim državam na agregatni ravni. Tako pripravljene podatke smo nato prek identifikatorja države združevali s prejšnjimi. Preverili smo povezanost tako oblikovane spremenljivke *omejevanje svoboščin* z obstoječim standardnim indeksom *togosti*, upošteva je države, ki so bile vključene v študijo Gelfandove in Erikssona. Pozitivna povezanost potrjuje skupni vsebinski konceptualizaciji v smislu veljavnosti (tabela 1, vrednosti za *togost* zaradi majhnega N v oklepaju, povezanost $r = 0,46$ je iz istega razloga mejno statistično značilna).

Za ugotavljanje odnosa do oblasti smo iz istih podatkov Evropskega parlamenta vzeli splošno podporo vladi: »V kolikšni meri na splošno podpirate (opcijsko ime države, op. a.) vlado oziroma ji nasprotujete?« (European Parliament 2021).

Prepričanja o teorijah zarote smo beležili z vprašanjem o verjetju v resničnost zarote vlad glede virusa z namenom omejevanja svobode: »Virusi so bili ustvarjeni v vladnih laboratorijih z namenom nadzorovanja naše svobode« (European Commission 2021). Agregirani podatki raziskave Eurobarometer 95.2 zajemajo relativne deleže tistih, ki menijo, da trditev ni resnična: pozitivni pol spremenljivke *zarota virusi* kaže nizko prisotnost prepričanj o zaroti.

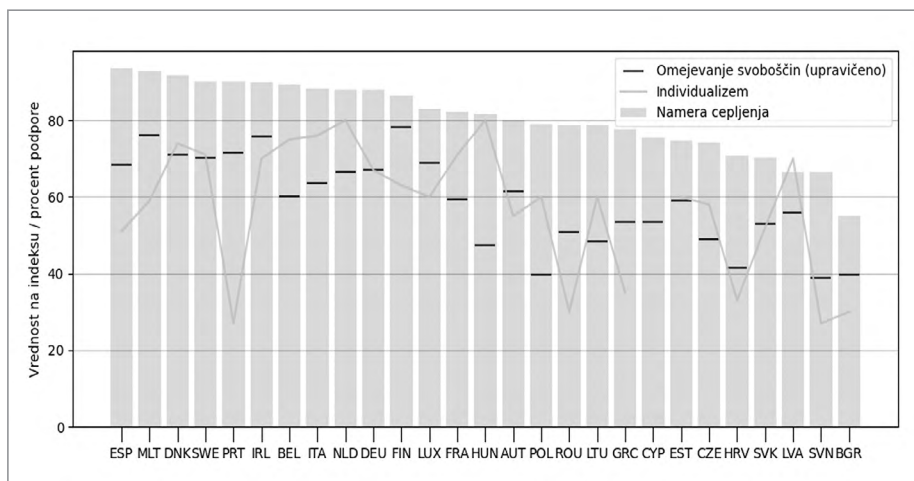
Za oceno posledic kulturnih karakteristik na dogajanje med pandemijo smo uporabili različne anketno pridobljene vrednosti relativnih deležev iz že omenjenih evropskih raziskav, agregiranih na ravni držav, in sicer *zadovoljstvo z ukrepi* (zelo in deloma zadovoljni pri vprašanju »Kako zadovoljni oziroma nezadovoljni ste z dosedanjimi ukrepi proti pandemiji korona virusa, ki jih je sprejela vaša vlada?«,

(European Parliament 2021)), in *namera cepljenja* (»Kdaj bi se želeli cepiti proti covidu-19 (koronavirusu)?« (European Commission 2022)). Za primerjavo o izvajanju priporočil glede omejevanja gibanja smo uporabili tudi objektivne podatke o prostorski *mobilnosti*, ki za leto 2021 prikazujejo spremembo obiskov na različnih mestih (Google, LLC 2021). Negativni predznak pomeni zmanjšano mobilnost.

4 Rezultati

Iskanje cepiva in nato čim bolj množično cepljenje se je na začetku prikazovalo kot rešitev za ublažitev posledic pandemije. Takoj ko so cepiva postala dostopna, se je v določenih okoljih razširilo odklanjanje cepljenja. Podatki o nameri cepljenja iz maja 2021 (Evropska komisija 2022) že jasno kažejo razlike med državami glede izpolnjevanja omejitvenih ukrepov (graf 1). Graf se prelomi nekje pri Finski, ki skupaj z drugimi državami pretežno severnejšega dela Evrope tvori skupino cepljenju bolj naklonjenih držav. Manj kot 80-odstotno pripravljenost za cepljenje so kazale države evropskega vzhoda, od Poljske pa vse do Bolgarije. Vrednosti na dimenziji individualizma (rumeno obarvana krivulja) so na splošno med temi državami pod mejo 60, kar pomeni, da so razen Latvije vse pretežneje kolektivistične. Enako se kaže odnos do omejevanja svoboščin (deleži, označeni s polno črto na histogramu) pri teh državah kot pretežno zadržan.

Graf 1: Namera cepljenja, upravičenost omejevanja svoboščin in individualizem (nasprotje kolektivismu) po državah.

Povezavo pripravljenosti cepljenja s podporo omejevanju svoboščin lahko razumemo v smislu, da zavračanje omejevanja svoboščin predstavlja ohlapnejšo kulturo in manjšo pripravljenost za kooperativnost. Rezultati hkratne prisotnosti kolektivismu in odklanjanja cepljenja so uganka, ki bi jo radi razreševali v nadaljevanju. Najprej pregledamo medsebojne povezanosti različnih vidikov značilnosti kulture, nato pa še, kako se kaže njihova povezanost s podporo in z izvajanjem omejitvenih ukrepov.

4.1 Povezanost kolektivismu in drugih kulturnih karakteristik

Korelacije z individualizmom med državami kažejo nekaj zanimivih posebnosti (tabela 1). Razširjenost upravičenosti omejevanja svoboščin (nasprotje kulture izogibanja) kaže celo statistično značilno pozitivno povezanost z individualizmom, prav tako slednjega z razširjenostjo podpore vladi ($r = 0,35$; $p = 0,08$, na meji 5-odstotnega intervala zaupanja), v nasprotju s pričakovanji, kot so zastavljena v literaturi. Kolektivistični karakter naj bi deloval pozitivno – skozi mehanizem na splošno večjega zaupanja v avtoritete in oblast.

Tabela 1: Povezanosti med indikatorji kulturnih karakteristik (r) (število enot $25 < N < 31$). (Vrednosti koeficientov za togost zaradi majhnega $N < 20$ v oklepajih).^a

	Individualizem	Togost	Omejevanje svoboščin (upravičeno)	Podpora vladi
Togost	-0,23			
Omejevanje svoboščin (upravičeno)	,42*	(0,46)		
Podpora vladi	0,35	(0,28)	,84**	
Zarota virusi (neresnična)	,73**	(0,11)	,63**	,50**

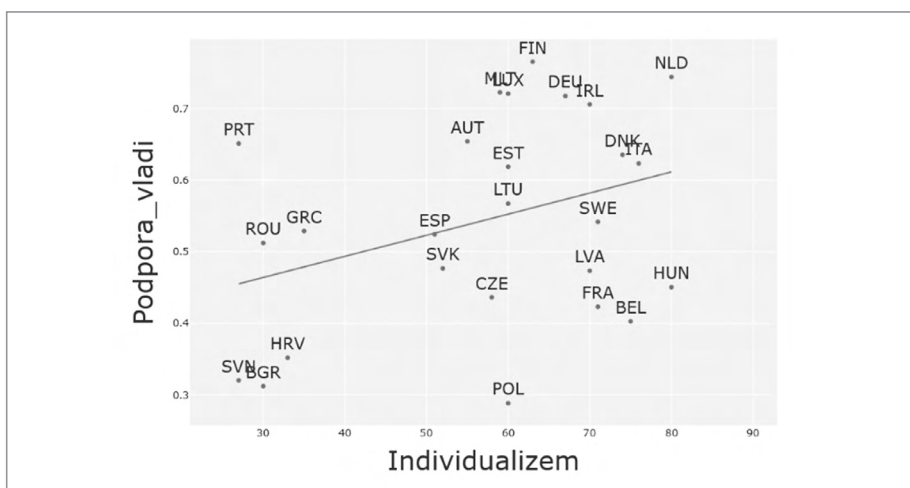
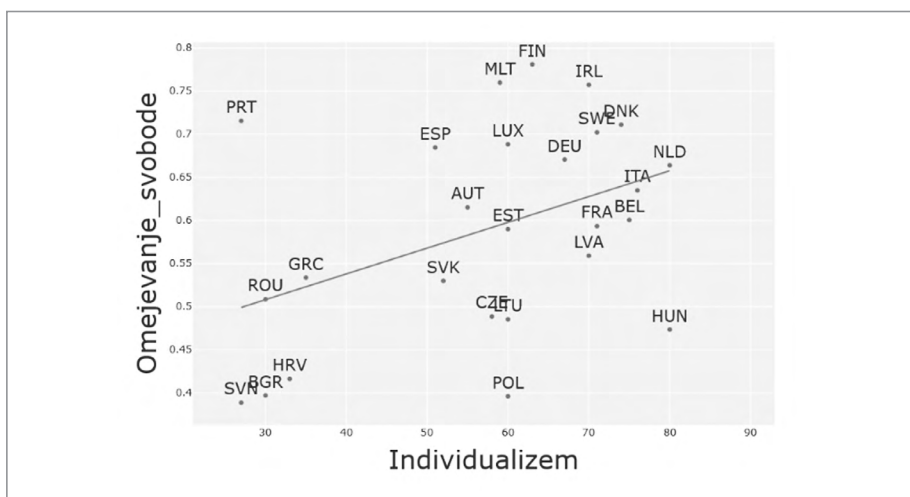
*Korelacija statistično značilna pri 0,05-odstotnem intervalu zaupanja (dvostransko).

**Korelacija statistično značilna pri 0,01-odstotnem intervalu zaupanja (dvostransko).

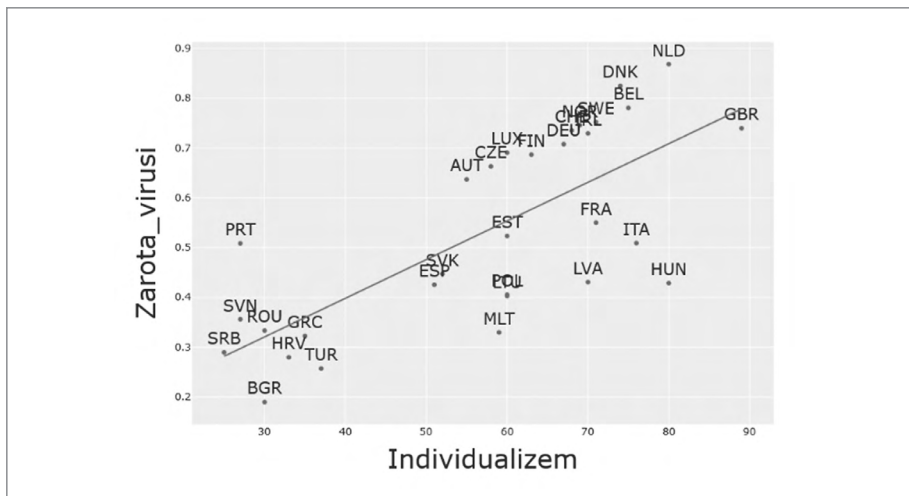
^a Spremenljivke: individualizem (Hofstede; pozitivna vrednost pomeni višjo stopnjo individualizma kot nasprotje kolektivismu); togost (Eriksson in Gelfand; pozitivna vrednost pomeni višjo stopnjo togosti kot nasprotje ohlapnosti); omejevanje svoboščin (kumulativni deleži pozitivne podpore 1–3 na lestvici do 6, pri čemer 6 pomeni odsotnost podpore trditvi »Boj proti pandemiji koronavirusa popolnoma upravičuje zdajšnje omejitve mojih osebnih svoboščin«; podpora vladi (skupni delež podpore pri vprašanju »V kolikšni meri na splošno podpirate (opcijsko za državo) vlado oziroma ji nasprotujete?«. Lastni združeni podatki na podlagi dostopnih podatkov (Hofstede 2015; Eriksson in dr. 2021; Evropski parlament 2021).

Te povezanosti odločilno opredeljujejo tranzicijske postsocialistične države (grafa 2 in 3) večinoma opredeljene kot bolj kolektivistične (izjema Madžarske), hkrati pa prednjačijo po obeh drugih razsežnostih: glede nizke podpore oblastem in pri prevladi *izogibanja*. Obenem kot je bilo opaženo v literaturi (Adam-Troian in dr. 2021), individualizem štiti pred verjetjem v zarote (graf 4). Prepričanje o zarotah se hkrati povezuje z obema prej omenjenima komponentama (tabela 1).

Grafa 2 in 3: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede na omejevanje svoboščin (pozitivni pol pomeni podporo omejevanju) in podporo vladi po individualizmu.

Graf 4: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede odsotnosti prepričanj o zarotah (zarota z virusi, ocenjena kot neresnična) po individualizmu.

Opazimo, da Poljska, Bolgarija, Slovenija in Hrvaška prednjačijo pri zavračanju omejevanja svobode in nizki podpori vladi. Prepričanje o zarotah je prav tako v teh državah med najbolj razširjenimi, obenem z drugimi državami v južni (Grčija, Ciper in Malta) in vzhodni Evropi.

4.2 Povezanost kulturnih karakteristik in izpolnjevanja omejitvenih ukrepov

Vprašanje je, kako se različne kulturne značilnosti držav povezujejo s pripravljenostjo in z izpolnjevanjem omejitvenih pandemičnih ukrepov.

Tabela 2 kaže povezanost *individualizma* z *namero cepljenja*. Enako kot pri cepljenju so z izjemo Portugalske najbolj kolektivistične države najbolj zadržane pri zadovoljstvu z ukrepi (grafa 5 in 6). Tudi tu se kaže nasprotna povezanost, kot bi sledila iz literature.

Tabela 2: Povezanosti med indikatorji kulturnih karakteristik in upoštevanjem ukrepov (število enot 25 < N < 34).^a

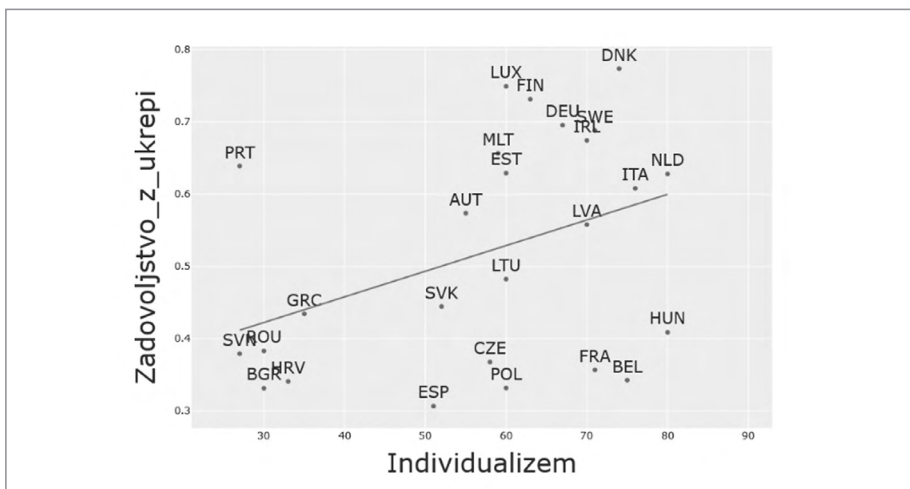
Upoštevanje:	Kulturne karakteristike			
	Individualizem	Omejevanje svoboščin (upravičeno)	Podpora vladi	Zarota virusi (neresnična)
Zadovoljstvo z ukrepi	,38*	,75**	,86**	,53**
Namera cepljenja	,49*	,80**	,62**	,60**
Mobilnost	-0,18	-0,32	-0,27	-0,27

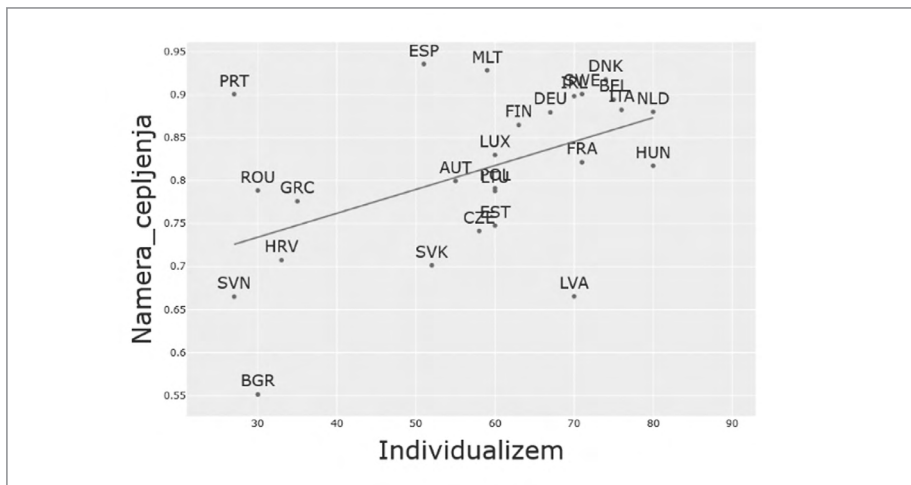
*Korelacija statistično značilna pri 0,05-odstotnem intervalu zaupanja (dvostransko).

**Korelacija statistično značilna pri 0,01-odstotnem intervalu zaupanja (dvostransko).

^a Spremenljivke karakteristik kulture kot pri preglednici 1 z dodatnimi: zadovoljstvo z ukrepi (zelo in deloma zadovoljni pri vprašanju »Kako zadovoljni oziroma nezadovoljni ste z dozdajšnjimi ukrepi proti pandemiji koronavirusa, ki jih je sprejela vaša vlada?«); namera cepljenja (odgovori razen »pozneje kot 2021« ali »nikoli« pri vprašanju »Kdaj bi se želeli cepiti proti covidu-19 (koronavirusu)?«); mobilnost (več premikov – pozitivne vrednosti ali manj premikov – negativne vrednosti med kraji kot pred epidemijo). Lastni združeni podatki na podlagi dostopnih podatkov poleg naštetih v opombi k preglednici 1 (Evropska komisija 2022 in Google LLC, 2021).

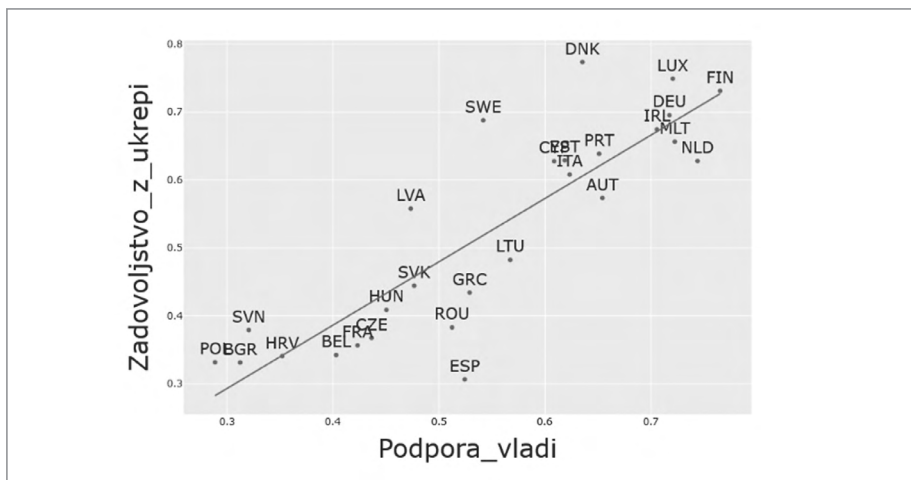
Grafa 5 in 6: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede zadovoljstva z ukrepi in namere cepljenja po individualizmu.

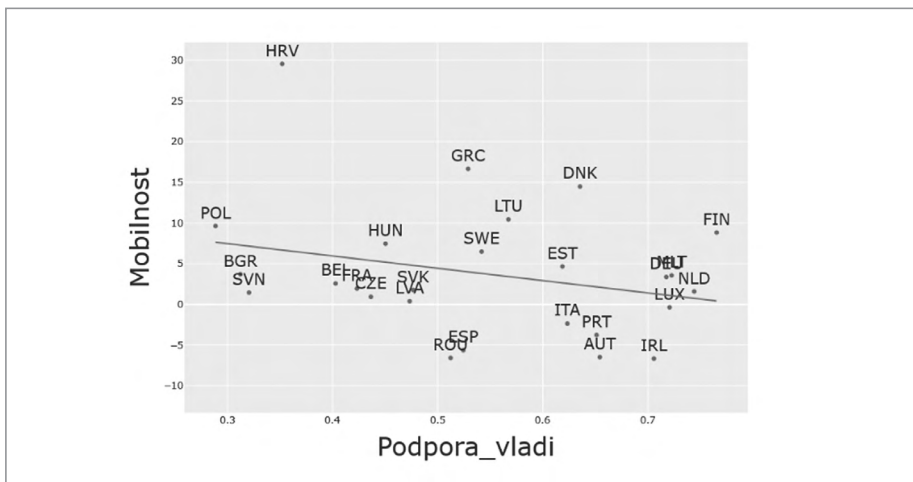

Povezanost nakazuje delovanje znotraj skupinskega kolektivism, ki izključuje splošno zaupanje. Podpora vladi kot še en vidik širšega družbenega zaupanja kaže močno povezanost z zadovoljstvom z ukrepi in tudi z namero cepljenja (oboje statistično značilno). To bi lahko pojasnjevalo pričakovanim nasprotno delovanje kolektivism. Irska, Danska, Finska, Nizozemska in Malta so države z izrazitejšo politično podporo, ki prednjačijo tudi pri zadovoljstvu, cepljenju in pa zlasti Irska tudi pri omejevanju mobilnosti (grafo 6 in 7). Visoka podpora vladi pojasni tudi visoko podporo ukrepom na Portugalskem. Na drugi strani so Poljska, Bolgarija, Slovenija in Hrvaška, zadnja še z izrazitim ignoriranjem omejitev gibanja.

Grafa 7 in 8: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede zadovoljstva z ukrepi in mobilnosti po podpori vladi.

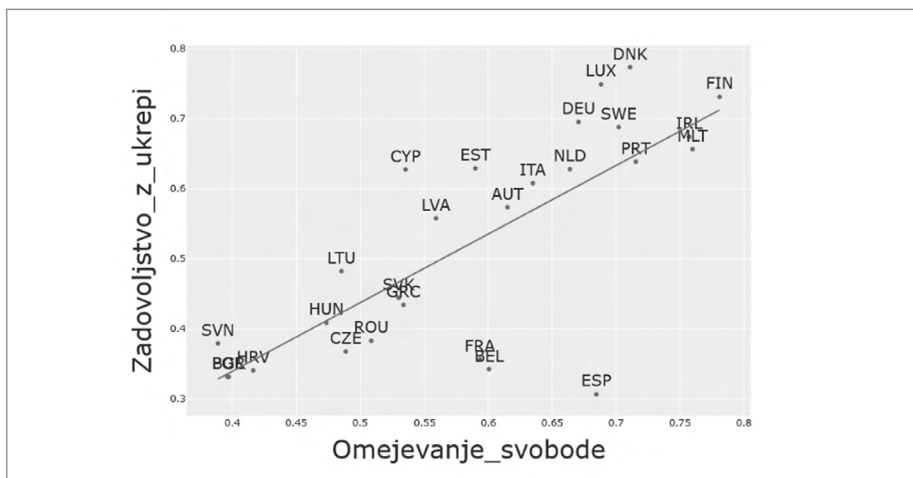

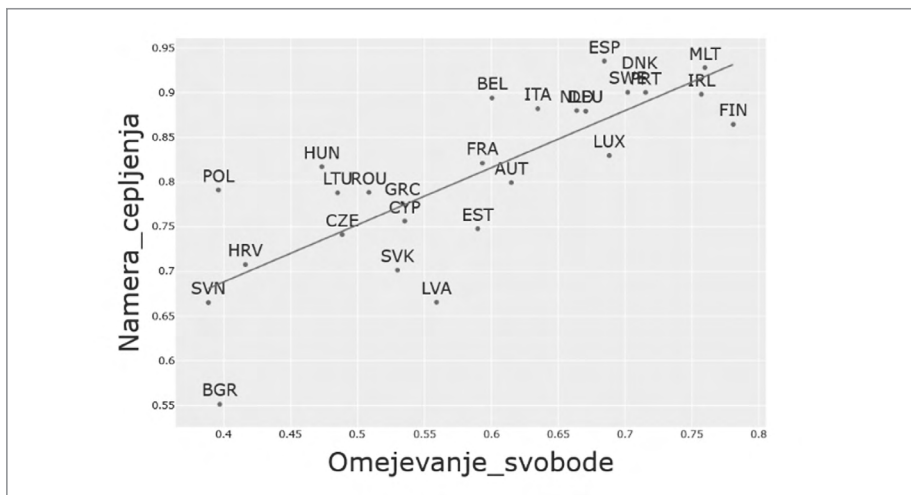

Sprejemanje omejevanja svobode kaže največjo povezanost z obema vidikoma delovanja sledeč priporočilom (pri mobilnosti ni statistično značilno), skladno z razlago o pozitivnem delovanju togosti, ki jo v našem pristopu nadomešča indikator omejevanja svoboščin. Sprejemljivost izogibanja je vidik kulture, najbolj povezan s pripravljenostjo upoštevanja ukrepov. Slovenija, Bolgarija in Hrvaška so na skrajnostih razširjenosti stališč o neupravičenosti omejevanja svobode in zavračanja ukrepov. Na drugi strani so izrazitejše individualistične države, kot sta Danska in Finska, ki pa zaradi večje kulturne togosti kažejo večjo podporo ukrepom.

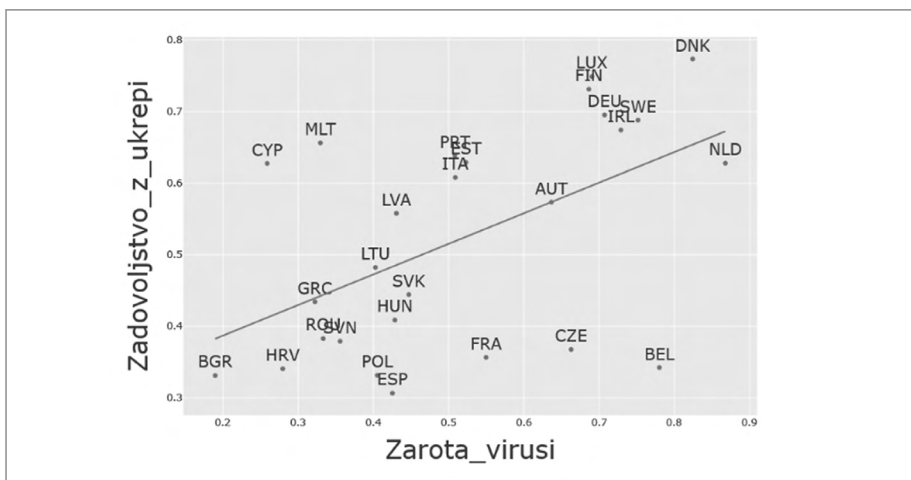
Grafa 9 in 10: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede zadovoljstva z ukrepi in namere cepljenja po omejevanju svoboščin (pozitivni pol pomeni podporo omejevanju).

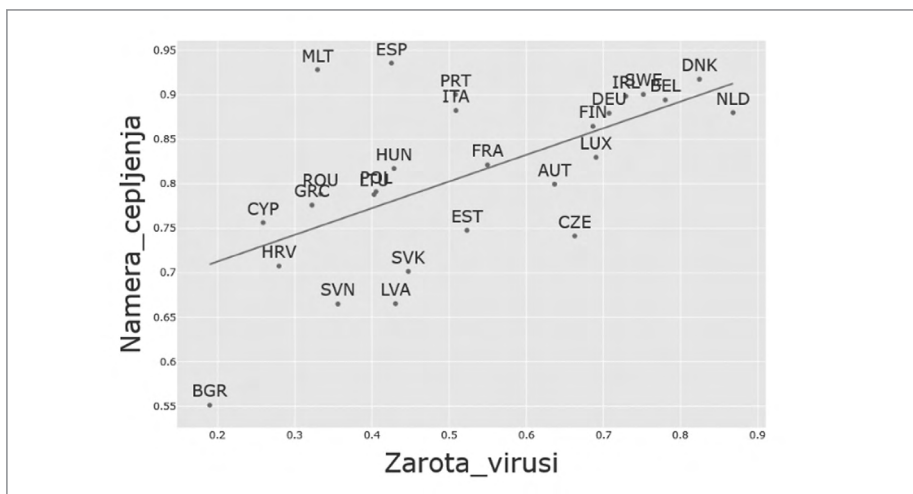

Epidemija prepičanj o zarotah z virusi je zmerno povezana z namero cepljenja in drugimi vidiki odzivov ob pandemiji. Obenem nastopa kot samostojen nov pojav, ki se je kot latentno prisotna kulturna karakteristika izkristalizirala med pandemijo (grafa 11–12). Bolgarija in Hrvaška sta negativno ekstremni v vseh vidikih, pa tudi Slovenija ne zaostaja veliko.

Grafa 11 in 12: Položaj držav (trimestna ISO-koda) glede zadovoljstva z ukrepi in namere cepljenja po odsotnosti prepičanj o zarotah (zarota virusi ocenjena kot neresnična).

5 Razprava

Rezultati kažejo povezanost kulturnih značilnosti držav z različnimi vidiki upoštevanja pandemičnih ukrepov: s subjektivnimi ocenami (zadovoljstvo) in z ravnanji (s pripravljenostjo na cepljenje in z izogibanjem stikom). Kulturne razsežnosti po državah smo obravnavali širše, poleg splošno uveljavljenih dimenzij kolektivismu in togosti (v približku odnosa do omejevanja svoboščin), vključujoč tudi odnos do oblasti in teorij zarote kot posebnosti, ki so se kot posebej relevantne izkristalizirale v obdobju zadnje epidemije.

Naše izhodiščno zanimanje je bilo usmerjeno v razreševanje uganke kolektivismu, ki – upošteva evropske države – kaže negativno povezanost s sledenjem pandemskim zaščitnim priporočilom, obenem pa je pozitivno povezan s prepričanji o zarotah ter negativno z zaupanjem v državo in s stališči o upravičenosti omejevanja svobode (vidik kulturne ohlapnosti). Skladno s pričakovanji se pokaže, da politično (in družbeno) zaupanje, kulturna togost in zavračanje prepričanij o zarotah predstavljajo okoliščine, ki spodbujajo sledenje ukrepom. Logični sklep je, da moramo razlago za negativno povezanost kolektivismu s sledenjem ukrepom iskati v posebnostih, kako se kolektivismu v Evropi izraža skozi sindrom preostalih kulturnih karakteristik (nizkega zaupanja, prepričanij o zarotah in sprejemljivosti *izogibanja*).

V situaciji pandemije je vprašanje, ali kolektivismu, ki po svoji opredelitvi vključuje skupinsko solidarnost ter podrejanje vrednotam in interesom skupine, vključuje samo ožje skupine, kot so prijateljske, sosedske in interesne skupine na družbenih omrežjih, ali tudi abstraktnije entitete, kot so nacija oz. država kot celota. V mnogih raziskavah se kot pomembno pri odklanjanju cepljenja pokaže

delovanje ožjih prijateljskih in sorodniških skupin ter informacij z družbenih medijev (Francic 2022; Slavec in dr. 2022). V tem se kaže posebni tip kolektivizma, pri katerem so enako misleči, ki povezujejo popolne neznance, skupaj s prijatelji in sorodniki, pripravljeni v svoj krog sprejeti vsakogar, ki pritrjuje prepričanjem o zarotah. Tako si olajšajo vest (po Grušovniku 2020 *kognitivno disonanco*) pri kršenju sicer s strani države in strokovnih avtoritet zapovedanih ukrepov.

Znotraj Evrope je večina vzhodnoevropskih držav pretežno kolektivistična. Bolj kot je v omenjeni skupini držav pripadnost namenjena *zamišljenim* skupnostim, v katerih sledenje zajema formalne zakone in uredbe ter ob njihovem nespoštovanju uradne sankcije, manjši sta ponotranjenost in težnja po podrejanju, ki sledita iz kolektivističnega karakterja. Tu je lahko pomembno tudi razlikovanje med horizontalnim in vertikalnim kolektivizmom (Triandis 1994). Drugi vključuje spoštovanje hierarhije in avtoritete javne oblasti. Kolektivizem, kot se prikazuje v rezultatih, je prej karakteristika na ravni mikroskupinske pripadnosti horizontalnega karakterja, ki se razblini na abstraktni ravni države, kot smo videli tudi iz povezav kolektivizma in nizkega političnega zaupanja. Prevladujoča značilnost je družinski oz. prijateljski kolektivizem, omejen na sledenje in solidarnost z ožje znotrajskupinskimi (*in-group*) vrednotami in stališči ter ravnanji.

Najbolj nas je zanimal položaj Slovenije, ki se kot skrajna po odzivih zanikanja ukrepov ob epidemiji pojavlja v skupini držav, kot so Bolgarija, Srbija, Hrvaška, Poljska idr. Pritrdimo lahko razlagi Franica (2022), da gre v tovrstnih tranzicijskih državah za kulturni sindrom več faktorjev, od vprašljive kakovosti šolstva, ki omogoča plodna tla za gojenje teorij zarote, do šibke vladavine zakonov, ki se povezuje s kulturo obstrukcije vladajočih elit ... Skratka, na splošno šibke psihološke pogodbe državljanov z državo, dojeto kot preveč posegajočo na vsa področja in neučinkovito.

V kontekstu evropskih držav se drugače kot v globalnem kontekstu držav sveta in s tem povezane prevladujoče literature kolektivizem bolj kot s togostjo povezuje z ohlapnostjo, ki smo jo opazovali v indikatorju nasprotovanja omejevanja svoboščin. Še bolj je kolektivizem povezan s prepričanju o zarotah glede cepljenja, saj se tu kot najbolj skeptične vzhodnim pridružujejo še južnoevropske države. Zadnja povezanost, med kolektivizmom in prepričanju o zarotah, je že bolj skladna s pričakovanji na podlagi literature, ki individualizem povezuje s samostojnostjo pri presoji. Prednost pretežno individualistično obarvanih držav, kot so Danska, Finska in druge, pri zadovoljstvu z ukrepi, udeležbi pri cepljenju in pri imunosti proti teorijam zarote, kaže na doseženo raven državljske odgovornosti, ki tudi brez državne prisile spodbuja posameznike, da se z lastno racionalno motivirano pobudo omejijo pri navadah, da ne škodijo drugim. Tovrstno odgovornost bi lahko povezovali s protestantsko etiko (Weber), saj se vzorec

deloma prekriva z državami severnega dela Evrope s pretežno protestantsko tradicijo¹. Ob tem izjema, Portugalska, kot ena izmed sicer izrazito katoliških držav, ki je hkrati visoko na dimenziji kolektivismu in je dedinja avtoritarnega političnega sistema iz preteklosti, po svoje potrjuje pravilo: tam je bil uspeh pri sledenju ukrepom in cepljenju dosežen s po vojaško skomuniciranimi priporočili ob hkratnem visokem zaupanju v vlado.

Fokus prepričanja o zarotah se v novejšem obdobju usmerja proti oblasti (Vidmar Horvat 2021; Gemeni 2021; Kim in Kim 2021), kar pojasni širšo sliko sovpadanja različnih kulturnih značilnosti v delovanju proti sledenju ukrepom. Značilno za prepričanja o zarotah je zatekanje k priložnostnim avtoritetam in njihovim resnicam, ki se promovirajo prek socialnih omrežij. Nezaupanje v uradne avtoritete, kot so strokovnjaki s področij medicine, farmacije in javnega zdravja, ter v politične institucije in njihove predstavnike, zlasti vlado, je v horizontalno kolektivističnih državah v vzhodni Evropi splošno razširjeno, kot je tudi nezaupanje v množične medije in njihov sorazmerno majhen vpliv na pandemsko zaščitno ravnanje posameznika v primerjavi z mikrodružbenimi omrežji – od družine, soseske do skupin na internetnih socialnih omrežjih. Tako se samopodoba, jaz, kot je v pretežno kolektivistično obarvanih kulturah soodvisen od znotrajkupinske karakterizacije glede norm, vrednot in obnašanja, tudi spreminja glede na vključenost v skupino, ki ima določeno agendo. Pripadnost in vključenost v prijateljsko skupino na družbenem omrežju, ki zagovarja določene poglede in obnašanje glede ukrepov, pripelje do lastnega posnemanja, ki je nato po kolektivistični logiki deležno odobravanja drugih članov skupine (Triandis 1994). Tako sankcije *izogibanja*, ki nasprotuje ukrepom, na primer nenošenje mask na javnih mestih, med nasprotniki ukrepov izpadejo kot junaštvo nekoga, ki se je upal upreti oblasti in razkril zarotniške težnje, ter s tem še okrepi tovrstna prepričanja (Yong in Choy 2021). Opaženi vzorec je skladen z značilnostmi *organske solidarnosti*, s prevladujočo neformalno kontrolo ter pritiskom sledenja in prilagajanja posameznika znotrajkupinskim lokalnim zapovedim mišljenja in ravnanja, se pravi hkrati značilnost *kolektivistične* in *toge* kulturne usmerjenosti (Uz 2015).

Hkratnost zavzemanja za svobodo, ko gre za (ne)izpolnjevanje ukrepov ter za povezovanje v skupnosti enako mislečih, ko gre za vprašanje iskanja opravičevanja za tovrstno ravnanje s teorijami zarote, kaže na kompleksnost kolektivistične oz. individualistične kulture. Nasprotujoče povezave med kolektivismom, zaupanjem v državo, odnosom do svobode in prepričanju o zarotah lahko govorijo tudi o tem, da se v različnih domenah značilnosti kulture kažejo na različen način (Travaglino in Monk 2021; Triandis 1994).

---

1. Zahvaljujemo se anonimnemu recenzentu, ki je opozoril na tovrstno razlago.

6 Zaključek

Ta študija izkorišča različne vire podatkov in jih povsem na novo združuje na enem mestu z namenom pregledovalnega prikaza na makroravni držav. Koronsko obdobje je bilo izjemno zaradi svoje dinamike in je prineslo na površje nekatere nepričakovane pojave. Posebej presenetljiva sta množični skepticizem glede cepljenja in razširjenost prepričanj o teorijah zarote.

Zaključke te študije moramo jemati znotraj omejitev pristopa. Vključuje izbrane izseke glede na razpoložljive podatke. Ne vsebuje analize na drugih ravneh, regij in posameznika, niti nismo uporabili multivariatnih metod. Če pristop z upoštevanjem kulturnih karakteristik na makroravni odpravlja pomanjkljivosti raziskovanja mednarodnih anketnih podatkov na mikroravni (Syropoulos in Gkinopoulos 2023), je v tem tudi njegova omejitev. Poudarek je na posameznih primerih in iskanju podobnosti med državami, naslednji korak pa je lahko v večnivojski analizi v kombinaciji mikro- in makroperspektive. Odzivi javnosti na ukrepe so lahko povezani tudi s tem, kako zelo so ukrepi omejujoči in na kakšen način uvedeni (Adam in Gorišek 2022). Zadnje pa je povezano tudi s kulturnim karakterjem okolja (Yan in dr. 2020). Sami tega vidika sprejemljivosti ukrepov nismo posebej upoštevali.

Tudi glede izbranih indikatorjev za posamezne pojave so pri pristopu jasne omejitve. Kulturne značilnosti so po opredelitvi nekaj, kar sicer obstaja skozi več generacij, je pa zlasti v vzhodni Evropi v zadnjih desetletjih veliko zgodovinskega dogajanja, ki bi lahko vplivalo na spremenjeni karakter držav. Nekatere izmed kulturnih razsežnosti smo ugotavljali s priložnostno izbranimi enkratnimi merili, tako da njihova merska prepričljivost ostaja na ravni neposredne (face) veljavnosti. So pa viri podatkov, kot so Eurobarometer in sorodne raziskave, iz katerih izhaja vrsta tu uporabljenih meril, med najkakovostnejšimi svoje vrste, tako da imajo rezultati dobro zagotovilo, da odražajo dejanske razmere. Deseta izvedba Evropske družboslovne raziskave, ki bi jo lahko jemali kot alternativo, je sicer vključevala modul covid-19 in celo indikatorje prepričanj o teorijah zarote. Modul pa je bil žal opcijski in ga niso izvedli v vseh državah, zaradi pandemične situacije pa so imeli v veliko državah težave pri izvedbi.

V prikazanih rezultatih se kažejo značilnosti preživitvenega modela, vezanega na zaupanje skozi »bond«, in ne skozi »bridge«, kar pomeni tudi nizko zaupanje do uradnih institucij države ter splošno do soljudi kot značilnost novih demokracij. Pri tem se ‚moralna‘ obveznost delovanja za skupno dobro sprevrže v instrumentalno racionalno iskanje lastne koristi oz. koristi »oligarhije«, s katero je posameznik povezan (Vehovar 2009). Pandemijska nezaupanja je bila eden izmed spremljajočih pojavov bolezenske pandemije, posebej izrazita v okoljih,

v katerih se že sicer razraščča »protisistemska obnašanje«, kakršno je značilno za države tranzicije (Francic 2022). Večina gleda samo na to, kako bo potegnili največ koristi zase, saj ko se začneta širiti *izogibanje* in *zastojkarstvo* (*free riding*), tudi za druge ni več smiselno, da bi se držali omejitev, ker tako ali tako ne morejo več preprečiti širjenja epidemije.

Najbolj realistična strategija javnih oblasti za obvladovanje epidemije v teh kulturnih okoljih bi bila, da ukrepe povezuje s koristmi posameznika, kot je npr. svoboda potovanja prek meja ob predložitvi potrdila o cepljenju. Pretrdi ukrepi v kulturno *ohlapnih* okoljih lahko sprožijo negativne odzive že zaradi nagnjenosti k pogosto s čustvi nabitemu protestiranju in nasprotovanju kot značilnosti kulturnega okolja (Gelfand in dr. 2021; Gornik 2023). Ob razširjenosti protestov po različnih državah sveta ne glede na vedno prisotna politična ozadja in motiviranost se lahko sprašujemo tudi o pravi meri uvedenih ukrepov, njihovi časovni usklajenosti s potekom epidemije, tehtanjem gospodarske škode, neenakega bremena različnih kategorij prebivalstva ... Predvsem v kulturno ohlapnih okoljih, v katerih je razširjeno izogibanje, je treba uskladiti ukrepanje ter spremljajoče prepričevanje o pomenu in koristnosti ukrepov (Maaravi in dr. 2021). Potrebna bi bila širše iskanje konsenza med strokovnjaki iz različnih strok ter pazljivo usklajevanje ciljanih ukrepov in omejitev s časovnim potekom valov pandemije, pa tudi s stopnjo nevarnosti vsakokratne različice virusa (Adam in Gorišek 2022). Predvsem pa najiti pravo mero in »politično modrost« pri omejevanju, da ne poseže preveč v pravice posameznika (Grušovnik 2020) ali pa še poveča obstoječe družbene neenakosti (Štebe in Vovk 2020). Nekaterih globoko v kulturo vsajenih pojavov, kot je dovzetnost za teorije zarote, se ne da blažiti s prepričevanjem (Grušovnik 2020). Prej je na dolgi rok mogoče treba nekaj spremeniti v šolskem sistemu, da se omogoči razumevanje znanstvenih izsledkov skozi način, kako so bili pridobljeni in kakšna je njihova praktična vrednost (Štebe 2023). Predlagamo tudi sodelovanje občanskih raziskovalcev pri nadaljnjem pregledovanju podatkov o kulturnih karakteristikah držav, dostopnih skupaj z računalniško kodo, ki jo je mogoče prirediti za nadaljnje analize (Štebe 2024). S tem bi se razširilo zavedanje o lastnem kulturnem okolju in njegovih omejitvah.

SUMMARY

The article presents an exploratory overview concentrating on the question of the extent to which responses to the pandemic can be associated with the cultural orientation of European countries. The study follows explanations of the country-level cultural orientation approach of Hofstede (2001) and Triandis (1994). Two of the most common dimensions included in debates on cultural

background that had an influence during the pandemic are collectivistic vs. individualistic, and loose vs. tight cultural orientations.

Among others, a collectivistic orientation means that the individual is more willing to make a sacrifice for the benefit of the community. A review of existing studies reveals evidence of a collective orientation leading to more effective dealing with the prevention of epidemics (Dang and Xiao 2022; Maaravi et al. 2021; Dam et al. 2023; Im and Chen 2020; Feng et al. 2022; Wang et al. 2022), including the expectation of post-socialist states largely being collectivists where preference will be given to state COVID-19 interventions following the socialist legacy (Huang et al. 2022). Also worth considering is correspondence discovered about collectivism and conspiracy beliefs (Adam-Troian et al. 2021), and that the conspiracy beliefs themselves also lead to the preventive measures being less closely followed (Uscinski et al. 2020; Mulukom 2020; Brzezinski et al. 2020). Finally, a culture of diminishing trust during the pandemic is mostly seen in the transition countries where “anti-systemic behaviour” is common (Franic 2022). A cultural orientation of *tightness* prevents individuals from choosing a *free-rider* strategy by creating social pressure to follow the norms imposed, which has an obvious effect on compliance with the epidemic measures (Gelfand et al. 2021). Different types of data from existing sources were combined on the level of a country as a unit of analysis (Hofstede 2011; Eriksson et al. 2021; European Parliament 2021; European Commission 2021, 2022; Google LLC 2021). The analysis uses two-dimensional graphs of countries’ positions and Pearson correlations. Measures of cultural orientations were extended and also include country aggregate measures of trust in government, attitudes regarding freedom, and how common conspiracy beliefs are.

The data limited to the set of European countries reveals a different pattern of correlations of collectivism with other measures than that found in most studies on the global level. In particular, when the prevailingly collectivist Eastern European countries are included a correlation with looseness is shown (measured with the freedom preference attitudes). Next, even stronger are the occurrences of conspiracy beliefs in collectivist environments, in line with expectations that follow from the literature about an individualist cultural orientation to encourage independent thinking. This points to the complexity of collectivistic vs. individualistic cultural orientation influences depending on the domain at stake, whether it be trust in government, the perception of freedom, and the inclination to free ride, and the corresponding adoption of prevention measures and conspiracy beliefs (Travaglino and Monk 2021).

Conspiracy beliefs regarding pandemic show a correlation with vaccination intention and other epidemic prevention measures. The extensive spread of

conspiracy beliefs may be understood as a new feature of the cultural orientation in some countries. Coupled with low political trust, Bulgaria and Croatia are at the negative extreme for all aspects, with Slovenia close behind. The results show the correlations of all remaining cultural orientation measures with both subjective evaluations of dealing with the pandemic situation as well as objective behavioural intentions (vaccination) and a change in habits (obeying the restrictions on mobility).

Eastern Europe is typified by a low level of trust and confidence in the scientific and public authorities as well as political institutions and traditional mass media compared to social networks, whether family, friends, or social media acquaintances. Thus, being attached to in-group social networks that oppose the pandemic measures leads the individually adopted views and behaviour hence imposed by group approval, reflecting the collectivist character (Triandis 1994).

Literatura

- Adam, Frane, in Gorišek, Maruša (2022): Towards Sustained and Sustainable Management of COVID-19: An Alternative to the Simplified Return to Pre-Pandemic "Normality". *Sustainability*, 14 (10789): 2–16. DOI: <https://doi.org/10.3390/su141710789>.
- Adam-Troian, Jais, in dr. (2021): Investigating the Links Between Cultural Values and Belief in Conspiracy Theories: The Key Roles of Collectivism and Masculinity. *Political Psychology*, 42 (4): 597–618. DOI: <https://doi.org/10.1111/pops.12716>.
- Babič, Katja, Černe, Matej, Škerlavaj, Miha, in Zhang, Pengcheng (2018): The interplay among prosocial motivation, cultural tightness, and uncertainty avoidance in predicting knowledge hiding. *Economic and business review*, 20 (3): 395–422. DOI: <https://doi.org/10.15458/85451.71>. Dostopno prek: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-LFSXALKJ> (28. 8. 2023).
- Beugelsdijk, Sjoert, in Welzel, Chris (2018): Dimensions and Dynamics of National Culture: Synthesizing Hofstede With Inglehart. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49 (10): 1469–1505. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022118798505>.
- Boda, Zsolt, in Medve - Bálint, Gergö (2014): Does Institutional Trust in East Central Europe Differ from Western Europe? *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 3 (2). Dostopno prek: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss-ar-385164> (28. 8. 2023).
- Brzezinski, Adam, Kecht, Valentin, Van Dijcke, David, in Wright, Austin L. (2020): Belief in Science Influences Physical Distancing in Response to COVID-19 Lockdown Policies. Becker Friedman Institut for economics at Uchicago. WORKING PAPER NO. 2020-56. Dostopno prek: https://repec.bfi.uchicago.edu/RePEc/pdfs/BFI_WP_202056.pdf (28. 8. 2023).

- Carpenter, Sandra (2000): Effects of Cultural Tightness and Collectivism on Self-Concept and Causal Attributions. *Cross-Cultural Research*, 34 (1): 38–56. DOI: <https://doi.org/10.1177/106939710003400103>.
- Choy, Bryan K. C., in Yong, Jose C. (2022): Free Rider Problem During the Covid-19 Pandemic. V D.C. Poff in A.C. Michalos (ur.): *Encyclopedia of Business and Professional Ethics*: 1–6. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-23514-1_1313-1.
- Dam, Linda, Basaran, Anne-Marie B., Lin, Carolyn A., in Rogers, Dana (2023): Exploring the influence of cultural and health beliefs on intentions to adopt COVID-19 prevention measures. *Atlantic Journal of Communication*, 31 (3): 189–206. <https://doi.org/10.1080/15456870.2022.2049269>.
- Dang, Junhua, in Xiao, Shanshan (2022): Collectivism reduces objective mobility trends to public areas during the COVID-19 pandemic, *Frontiers in Public Health*. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.996036>.
- Feng, Zhiyu, Zou, Kunru, in Savani, Krishna (2022): Cultural antecedents of virus transmission: Individualism is associated with lower compliance with social distancing rules during the COVID-19 pandemic. *Journal of Personality and Social Psychology*. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1037/pspa0000322>.
- Franic, Josip (2022): What Lies Behind Substantial Differences in COVID-19 Vaccination Rates Between EU Member States? *Frontiers in Public Health*, 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.858265> (28. 8. 2023).
- Gelfand, Michele J., in dr. (2011): Differences Between Tight and Loose Cultures: A 33-Nation Study. *Science* 332: 1100–1104. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.1197754>.
- Gelfand, Michele J., in dr. (2021): The relationship between cultural tightness-looseness and COVID-19 cases and deaths: a global analysis. *Lancet Planet. Health*. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(20\)30301-6](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(20)30301-6).
- Gemenis, Kostas (2021): Explaining Conspiracy Beliefs and Scepticism around the COVID-19 Pandemic. *Swiss Political Science Review*, 27 (2): 229–42. DOI: <https://doi.org/10.1111/spsr.12467>.
- Gornik, Barbara (2023): Protestna gibanja v času epidemije Covid-19: čustva, vrednote in identitete. *Dolgoživa družba: posledice in izzivi*, 50. Dostopno prek: <https://www.sociolosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2023/10/SSD-ZBORNİK-povzetkov-A5-23-WEB-1.pdf> (28. 8. 2023).
- Grušovnik, Tomaž. (2020): *Karantenzofija*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2020. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-G82UNS8A> (28. 8. 2023).
- Hafner - Fink, Mitja (2012): Political Participation, Democratization and Citizens' Values in Europe. *Teorija in praksa*, 49 (3/2012): 544–565. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-WRFV6GCY> (28. 8. 2023).
- Hofstede, Geert (2001): *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed., p. XX, 596). London, New Delhi: Sage.
- Hofstede, Geert (2011): Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2 (1). DOI: <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>.

- Hofstede, Geert (2015): Dimension data matrix. Dostopno prek: <https://geerthofstede.com/wp-content/uploads/2016/08/6-dimensions-for-website-2015-08-16.csv> (28. 8. 2023).
- Im, Hohjin, in Chen, Chuansheng (2020): Social Distancing Around the Globe: Cultural Correlates of Reduced Mobility. DOI: <https://doi.org/10.31234/osf.io/b2s37>.
- Im, Hohjin, Wang, Peiyi, in Chen, Chuansheng (2021): The Partisan Mask: Political Orientation, Collectivism, and Religiosity Predict Mask Use During COVID-19. *Lancet Planet Health*, 5 (3): e135–e144. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(20\)30301-6](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(20)30301-6).
- Huang, Xiaoyu, in dr. (2023): How National Culture Influences the Speed of COVID-19 Spread: Three Cross-Cultural Studies. *Cross-Cultural Research*, 57 (2–3): 193–238. DOI: <https://doi.org/10.1177/10693971221141478>.
- Huang, Li, Li, Oliver Zhen., Wang, Baiqiang, in Zhang, Zilong (2022): Individualism and the fight against COVID-19. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9 (120). DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01124-5>.
- Kaasa, Anneli, in Andriani, Luca (2022): Determinants of institutional trust: The role of cultural context. *Journal of Institutional Economics*, 18 (1): 45–65. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1744137421000199>.
- Kim, Seoyong, in Kim, Sunhee (2021): Searching for General Model of Conspiracy Theories and Its Implication for Public Health Policy: Analysis of the Impacts of Political, Psychological, Structural Factors on Conspiracy Beliefs about the COVID-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18 (266). DOI: <https://doi.org/ijerph18010266>.
- Kirbiš, Andrej, in Flere, Sergej (2011): Podložniška politična kultura v postkomunističnih družbah. *Družboslovne razprave*, 27 (66): 45–66, 128. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-2860C7T1> (28. 8. 2023).
- Kralj, Tina, in Svetličič, Marjan (2017): Nepoznavanje kulturnih razlik kot ovira mednarodnega poslovanja slovenskih podjetij?. *Teorija in praksa*, 54 (3/4): 552–571, 701. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-19ONIIY8> (28. 8. 2023).
- Kurdija, Slavko (2005): Value Divisions in the Light of Political Choices. V N. Toš in K. H. Müller (ur.): *Political faces of Slovenia*: 224–242. Ljubljana: FDV. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-81Y17Q7N> (28. 8. 2023).
- Maaravi, Yossi, Levy, Aharon, Gur, Tamar, Confino, Dan, in Segal, Sandra (2021): "The Tragedy of the Commons": How Individualism and Collectivism Affected the Spread of the COVID-19 Pandemic. *Frontiers in Public Health*, 9 (February): 627559. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.627559>.
- Mulukom, Valerie van, in dr. (2020): Antecedents and Consequences of COVID-19 Conspiracy Beliefs: A Systematic Review. Preprint. *PsyArXiv*. DOI: <https://doi.org/10.31234/osf.io/u8yah>.
- Naso Ronald C (2020): Covid-19 and the free-rider problem. *J Psychol Clin Psychiatry*, 11 (72). DOI: <https://doi.org/10.15406/jpcpy.2020.11.00674>.

- Oksanen Atte, in dr. (2020): Regulation and Trust: 3-Month Follow-up Study on COVID-19 Mortality in 25 European Countries. *JMIR Public Health Surveill*, 6 (2): e19218. DOI: <https://doi.org/10.2196/19218>.
- Paakkari Leena, in Okan, Orkan (2020): COVID-19: Health Literacy is an Underestimated Problem. *Lancet Public Health*, 5: e249–e250. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30086-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30086-4).
- Pavlovič, Dušan (2011): Racionalnost i politika: jedan mogući način izvođenja koncepta politike. *Političke perspektive*, 1 (2): 63–89. Dostopno prek: <https://hrcak.srce.hr/145955> (28. 8. 2023).
- Przeworski, Adami, in Teune, Henry (1970): *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: Wiley – Interscience.
- Rutar, Minea (2022): Socialno psihološka analiza spodbud k trajnostnemu vedenju. V M. Ignjatović, A. Kanjuo Mrčela in R. Kuhar (ur.): *Socio-ekološka transformacija: 61–66*. Ljubljana: Slovensko sociološko društvo. Dostopno prek: <https://www.sociolosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2022/11/SSD-ZBORNIK-PRISPEV-KOV-22-WEB-OK.pdf> (13. 2. 2024).
- Schwartz, Shalom H. (2004): Mapping and interpreting cultural differences around the world. V H. Vinken, J. Soeters in P. Ester (ur.): *Comparing Cultures, Dimensions of Culture in a Comparative Perspective: 43–73*. Leiden, The Netherlands: Brill. DOI: https://doi.org/10.1163/9789047412977_007.
- Slavec, Ana, in dr. (2022): Namera za cepljenje proti Covid-19 na Poljskem, v Romuniji in Sloveniji spomladi 2021. V B. Gabrovec in dr. (ur.): *Javno zdravje in COVID-19 2022: zbornik povzetkov in recenziranih prispevkov: 2. znanstvena in strokovna konferenca: Ljubljana, 5. oktober 2022: 64–71*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. Dostopno prek: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/e-verzija_zbornika_javno_zdravje_in_covid-19_2022.pdf. (28. 8. 2023).
- Smrke, Marjan, in Hafner - Fink, Mitja (2021): Dejavniki (ne)kooperativnosti pri premagovanju pandemije covid-19 v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, 37 (98): 95–117. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-RUMSQ4BE> (13. 2. 2024).
- Syropoulos, Stylianos, in Gkinopoulos, Theofilos (2023): Who do we trust? Differences in types of trust and beliefs in conspiracy theories between vaccinated and unvaccinated Europeans across 17 European countries. *Social and Personality Psychology Compass*, 17 (3). DOI: <https://doi.org/10.1111/spc3.12792>.
- Štebe, Janez (2023): Odprta znanost, odprti podatki, odprta koda (...) za obče dobro. Blog SAZU. Dostopno na: <https://www.sazu.si/events/654b44bec51360eb30df526a> (13. 2. 2024).
- Štebe, Janez, in Tina Vovk (2021): Gender inequality on display in the flexibilisation of employment during the COVID-19 crisis in Slovenia. *Teorija in praksa*, 58 (posebna št.): 576–97. DOI: <https://doi.org/10.51936/tip.58.specialissue.576-597>.

- Travaglino, Giovanni A., in Chanki Moon (2021): Compliance and Self-Reporting During the COVID-19 Pandemic: A Cross-Cultural Study of Trust and Self-Conscious Emotions in the United States, Italy, and South Korea. *Frontiers in Psychology*, 12 (March): 565845. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.565845>.
- Triandis, Harry C. (1994): Horizontal and vertical individualism and collectivism and work. WORC Paper WORC, Work and Organization Research Centre. Dostopno prek: <https://pure.uvt.nl/ws/files/4572528/THC5621967.pdf> (28. 8. 2023).
- Triandis, Harry C. (2004): The Many Dimensions of Culture. *The Academy of Management Executive*, 18 (1): 88–93. Dostopno prek: <https://www.jstor.org/stable/4166039> (28. 8. 2023).
- Uscinski, Joseph. E., in dr. (2020): Why do people believe COVID-19 conspiracy theories? *Harvard Kennedy School Misinformation Review* 1. Dostopno prek: <https://misinfoeview.hks.harvard.edu/article/why-do-people-believe-covid-19-conspiracy-theories/> (28. 8. 2023).
- Uz, Irem (2015): The Index of Cultural Tightness and Looseness Among 68 Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46 (3): 319–335. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022022114563611>.
- Vehovar, Urban (2009): Od egalitarnega k blaginjskemu sindromu: blaginja kot dejavnik konsolidacije politične ureditve v Republiki Sloveniji. *Teorija in praksa*, 46 (5): 684–699. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-77EXF-S6B> (28. 8. 2023).
- Velkavrh, Žiga, in Ule, Aljaž (2022): Indicators of human sociality in Slovenia and the Netherlands. *Teorija in praksa*, 59 (2):487–508, 594. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-QGA747J1> (28. 8. 2023).
- Vidmar Horvat, Ksenija (2021): Social fears between science and the culture wars: Conspiracy theories during the COVID-19 pandemic. *Ars et Humanitas*, 15 (1): 57–70. DOI: <https://doi.org/10.4312/ARS.15.1.57-70>.
- Wang, Zhuo, Li, Yi, Xu, Ruiking, in Yang, Haoting (2022): How culture orientation influences the COVID-19 pandemic: An empirical analysis. *Frontiers in psychology*, 13: 899730. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.899730>.
- Yan, Bo, Xiaomin Zhang, Long Wu, Heng Zhu, in Bin Chen (2020): Why Do Countries Respond Differently to COVID-19? A Comparative Study of Sweden, China, France, and Japan. *The American Review of Public Administration*, 50 (6–7): 762–769. DOI: <https://doi.org/10.1177/0275074020942445>.
- Ma, Mac Zewei, in Ye, Shengquan (2023): Country's value priorities in health crisis: How dominant societal motivations shape COVID-19 severity. *SSM-Population Health*, 19 (24):101493. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2023.101493>.
- Yong, Jose C., in Choy, Bryan K. C. (2021): Noncompliance With Safety Guidelines as a Free-Riding Strategy: An Evolutionary Game-Theoretic Approach to Cooperation During the COVID-19 Pandemic. *Front Psychol.*, 12 (2021): 646892. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.646892> (28. 8. 2023).

Viri

- Eriksson, Kimmo, Marie Björnstjerna, Pontus Strimling, Minna Persson, in Gian Luca Pasin (2021): Data on metanorms. *Metanorms_and_other_country_measures.sav*. Dostopno prek: <https://osf.io/pm5kc/files/osfstorage/5e9ede375e99420065b91897> (28. 8. 2023).
- European Commission, Brussels (2021): Eurobarometer 95.2. GESIS, Cologne. ZA7782 Data file Version 1.0.0. DOI: <https://doi.org/10.4232/1.13884>.
- European Commission, Brussels (2022): Flash Eurobarometer 494 (Attitudes on Vaccination against Covid-19). GESIS, Cologne. ZA7771 Data file Version 1.0.0. DOI: <https://doi.org/10.4232/1.13786>.
- European Parliament, Directorate-General for Communication, Public Opinion Monitoring Unit (2021): European Parliament COVID-19 Survey – Round 3. GESIS Data Archive, Cologne. ZA7738 Data file Version 1.0.0. DOI: <https://doi.org/10.4232/1.13710>.
- Google LLC (2021): Google COVID-19 Community Mobility Reports. Poročila o mobilnosti v skupnosti za COVID-19. *mobility_report_countries_2021.xlsx*. Dostopno prek: <https://www.google.com/covid19/mobility/> (3. 11. 2022).
- Štebe, Janez (2024): Replication data and code for the article Cultural character of European countries and reaction to the COVID-19 crisis (v1.0). [Code]. Zenodo. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11000659>.

Podatki o avtorju

doc. dr. **Janez Štebe**

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede

Kardeljeva pl. 5, 1000 Ljubljana, Slovenija

E-mail: Janez.Stebe@fdv.uni-lj.si